

HET EVANGELIE VOLGENS PILATUS

Eric-Emmanuel Schmitt

(Atlas, Amsterdam/Antwerpen, 2006)

*Je weet evengoed als ik
dat we deze reis niet alleen op de wegen afleggen,
maar allereerst diep in onszelf.*

(Mirjam van Magdala aan Pilatus, II/219)

1. Eric-Emmanuel Schmitt.

Eric-Emmanuel Schmitt (1960) studeerde muziek en wijsbegeerte in Parijs, doceerde filosofie aan de Sorbonne, woonde een tijd in Ierland en verblijft nu in Brussel. Zijn boeken werden in 35 talen vertaald en worden in meer dan veertig landen gespeeld. Aan zijn theaterstukken en de verfilmingen van zijn romans werkten grote namen mee als Gérard Depardieu, Charlotte Rampling, Isabelle Adjani en Omar Sharif.

Zijn *Cyclus van het Onzichtbare* bestaat uit vier verhalen over religie en ontmoeting: *Milarepa, Meneer Ibrahim en de bloemen van de koran, Oscar en oma Rozerood, en Het kind van Noach*. Boeddhisme, islam, christendom en jodendom komen daarin aan bod vanuit het standpunt van een kind.

De bezieling van Eric-Emmanuel Schmitt komt niet uit de lucht vallen. In een interview in *De Standaard* laat Schmitt vallen dat hij ongelovig was, tot hij verdwaalde in het zuiden van de Sahara en in levensgevaar verkeerde. Door een soort van mystieke ervaring maakte zijn angst plaats voor vertrouwen.

(Meer informatie over deze woestijnervaring: <http://www.tertio.be/archief/2007/T368/T368-spi1.htm>, verslag van het gesprek tussen Lucette Verboven en Eric-Emmanuel Schmitt in de televisiereeks Wereldbeelden op Braambos, verschenen in Tertio 368, 28 februari 2007.)

Michel Meyer, professor in de filosofie aan de Vrije Universiteit van Brussel (*Eric-Emmanuel Schmitt ou les identités bouleversées*, Albin Michel, Parijs, 2004), schrijft het succes van Schmitt toe aan diens grondovertuiging dat er achter de verschillen tussen mensen en religies, zelfs achter de verwoestende kracht van ziekte, ouderdom en dood, een onverwoestbaar mysterie van liefde schuilt.

Schmitt weigert de wanhoop van de twintigste eeuw. Hij wil zijn theater de 21ste eeuw inschrijven in het tempo van de hoop. Hierbij herneemt hij een voor een de diepste zieleroerselen waar de mens mee worstelt. Hij toont hoe mensen die problemen trotseren, ondanks de uitzichtloosheid van hun situatie.

Hij wil tonen hoe zelfs het ergste onheil niet kan verhinderen dat er iets van het 'Goede' blijft doorschemeren, - noem het het onzichtbare -, in elk geval iets universeels dat de mens in staat stelt ondanks alles te leven en iets van hoop te bewaren.

Schmitt wijst erop dat het belangrijk is opnieuw het mysterie, de verrukking en de verwondering van het leven te ontdekken. Zijn theaterstukken en zijn romans eindigen goed, zelfs als het einde triest is. Het lijkt misschien soms zo, maar niet alles is verloren.

Het geheim van Schmitts succes schuilt volgens Meyer ook in zijn stijl: beknopt, uitgepuurd, en toch niet zonder diepgang. Puntig en amusant schetst Schmitt het leven in al zijn vanzelfsprekendheid, tot plotseling en al even vanzelfsprekend de evidente wereld openbreekt. Een ontmoeting, een situatie, een onverwachte wending, en niets is meer wat het was.

Schmitt gaat ervan uit dat er geen oplossing is voor de problemen van het bestaan. Er zijn alleen antwoorden. Maar zelfs daarin blijft het leven een vraag, want vroeg of laat komen we erachter dat die antwoorden geen zekerheden zijn. Elk antwoord, zelfs het meest vanzelfsprekende, barst vroeg of laat en werpt ons zo weer voor het ongrijpbare mysterie dat schuilt in alles, in onszelf en anderen. De dood blijft een vraag, God blijft een vraag, de liefde een mysterie.

(Fragmenten uit *Geloven in God zonder religie* van Bieke Vandekerckhove, artikel uit Tertio 313, 8 februari 2006: <http://www.tertio.be/archief/2006/T313/T313-spi4.htm>)

Officiële website van Eric-Emmanuel Schmitt: <http://www.eric-emmanuel-schmitt.com/>

Eric-Emmanuel Schmitt vertaald tot 2007:

Meneer Ibrahim en de bloemen van de koran, Atlas, Amsterdam/Antwerpen, 2003
Oscar en oma Rozerood, Atlas, Amsterdam/Antwerpen, 2004
Milarepa, Atlas, Amsterdam/Antwerpen, 2005
Het kind van Noach, Atlas, Amsterdam/Antwerpen, 2005
Mijn leven met Mozart, Atlas, Amsterdam/Antwerpen, 2006
Het evangelie volgens Pilatus, Atlas, Amsterdam/Antwerpen, 2006
Odetta Toulemonde en andere verhalen, Atlas, Amsterdam/Antwerpen, 2007

2. Het gebruik van *Het evangelie volgens Pilatus* in Caleidoscoop 6 (Wolters-Plantyn).

<http://www.woltersplantyn.be/>

In het handboek van Caleidoscoop 6 wordt bij elk thema verwezen naar *Het evangelie volgens Pilatus* van Eric-Emmanuel Schmitt. Deze citaten zijn een extra toepassing of illustratie van de leerinhoud, maar kunnen ook als een soort *cliffhanger* uitnodigen om het hele verhaal te lezen.

De bespreking van het boek kan in het jaarplan verwerkt worden als een jaaropdracht. Hierbij beschikt de leerling over de nodige achtergrondinformatie, een korte inhoud, bruikbare schema's en de leesopdrachten: voor sommige opdrachten wordt ook opzoekwerk verondersteld (internet/bibliotheek) en/of de lectuur van een bijkomende tekst. Deze opdrachten worden gekoppeld aan de 12 thema's van Caleidoscoop 6, maar veronderstellen dat de leerling de volledige roman al gelezen heeft. Om de leerling op het juiste spoor te zetten, krijgt hij bij elke opdracht een leeswijzer: verwijzingen naar de belangrijkste bladzijden voor dat onderwerp.

De leerkracht is vanzelfsprekend vrij om deze roman al of niet op zijn lessen te betrekken. Hierbij is het ook belangrijk rekening te houden met de meerkost die deze roman, naast het gebruik van een handboek, voor de leerlingen betekent: in de handel kost dit boek 19,90 euro. Misschien kan de school de nodige exemplaren aankopen om in een huursysteem ter beschikking te stellen van de leerlingen.

3. Het evangelie volgens Pilatus.

De roman *Het evangelie volgens Pilatus* bestaat uit drie delen:

- I. Proloog: Bekentenis van een terdoodveroordeelde op de avond voor zijn arrestatie.

Jechoua overschouwt op de Olijfborg zijn leven in afwachting van de cohorte die hem zal gevangen nemen.

- II. Het evangelie volgens Pilatus.

De brieven van Pilatus aan zijn broer Titus, waarin hij dagelijks verslag doet over de 'zaak Jechoua', een rare jood die gekruisigd werd en wiens lijk verdwenen is. Pilatus raakt bezeten door de zoektocht naar het lijk, maar hij is niet alleen...

- III. Dagboek van een gestolen roman: Het jaar 2000.

Eric-Emmanuel Schmitt vertelt over de ontstaansgeschiedenis van deze roman en reflecteert op het geschrevene.

(In het vervolg worden de drie delen met deze Romeinse cijfers aangeduid.)

4. De aardse Jezus, de Jezus van de geschiedenis en de Christus van het geloof.

De roman *Het evangelie volgens Pilatus* van Eric-Emmanuel Schmitt biedt de mogelijkheid om de verschillende thema's van het zesde jaar op een verhalende wijze met elkaar te verbinden. Een dergelijke narratieve benadering kan het godsdienstonderwijs behoeden voor de valkuilen van het moralisme en het dogmatisme. Volgens Adolphe Gesché (1928-2003), die professor in de theologie was aan de Katholieke Universiteit van Louvain-la-Neuve, moet het woord dat we spreken over Jezus altijd een verhalend woord blijven. Tussen de historische Jezus en de theologische Jezus, plaatste hij in zijn boek *Le Christ* de narratieve Jezus. Een te historische benadering herleidt het christendom tot een moraliserend humanisme. En omgekeerd loopt een te dogmatische interpretatie het gevaar wereldvreemd te worden. In beide gevallen verliest de figuur van Jezus aan geloofwaardigheid: ofwel verwijst hij alleen naar zichzelf, ofwel wordt hij de God van de filosofen. Wat de historische Jezus en de dogmatische Jezus met elkaar verbindt, mens en God bij wijze van spreken, is het verhaal: **hoe Jezus verteld werd, is meer dan alleen hoe hij gezien werd of hoe hij geloofd werd.** Dat verhaal over de ontmoeting tussen mens en God moet als verhaal gerespecteerd worden (zie *Dieu pour penser VI, Le Christ*, Les éditions du Cerf, Paris, 2001). Door zijn evangelie in tweevoud, dat van Jezus en dat van Pilatus, wil Eric-Emmanuel Schmitt alleen een schakel zijn in de grote keten van schrijvers en kunstenaars die al eeuwenlang het verhaal van Jezus doorgeven, om zoals Blaise Pascal een volgeling te worden van “de God van Abraham, de God van Isaak, de God van Jakob...”, en niet van “de God der filosofen en geleerden.”

...in *Het evangelie volgens Pilatus*:
(de volgende citaten horen bij thema 8,
over Jezusbeelden)

DE AARDSE JEZUS of *hoe Jezus gezien werd/wordt...*

Pilatus:

Sinds enige jaren doet een zeker Yechoua, een omstreden rabbi, van zich spreken in Judea. In het begin leek het een weinig opvallende man: een doorsnee postuur; een boers, moeilijk verstaanbaar, Galilees accent; en vooral: hij kwam uit Nazareth, het kleinste gat van de wereld, alles bij elkaar genoeg om te voorkomen dat hij populair zou worden. Maar zijn toespraken, altijd een beetje mysterieus en ongewoon, zijn zinnen in een bijtende stijl, zijn oosterse parabels, nu eens mild dan weer heftig, zijn charmante omgang met vrouwen, in één woord: zijn excentriciteit bezorgde hem een groeiende aanhang. (II/81-82)

DE JEZUS VAN DE GESCHIEDENIS of *hoe Jezus verteld werd/wordt...*

Eric-Emmanuel Schmitt:

Ik weet me een schakel in een grote keten van kunstenaars die al eeuwenlang de Passie heeft uitgebeeld. Zoals een schilder, een beeldhouwer of een componist, ergens tussen een zondagsschilder en Rembrandt, een anonieme steenhouwer en Michelangelo, een plaatselijke organist en Mozart, zo werk ik op mijn manier aan dit motief.

De roman maakt voor mijn gevoel terecht aanspraak op een plek in deze geschiedenis. Gedekt door het fictieve genre verveel ik de lezer niet met uitspraken als ‘dit is waar’; ik zeg alleen: ‘Zo zou het kunnen zijn.’ Ik roep niet van de daken ‘Dit is de waarheid’ maar alleen: ‘Dit zijn mijn hypothesen.’ Ik presenteer mijn gedachten als leugens: fictie. Misschien is fictie voor mij de enige manier om te zeggen wat ik kwijt wil.

Natuurlijk, ‘roman’ wil zeggen: subjectief, denkbeeldig. Maar dat wil nog niet zeggen: onwaarschijnlijk of onzinnig. Er zijn van die werkelijkheden die je niet in een andere taal kunt overzetten. Ik vraag me zelfs af of bepaalde waarheden niet uitsluitend in de vorm van verhalen, romans en sprookjes kunnen worden uitgedrukt... Een vijfde evangelie?

Ja, ik heb mijn evangelie geschreven, een evangelie in tweevoud, dat van Yechoua en dat van Pilatus. Maar hebben we niet allemaal iets soortgelijks gedaan, ook zonder een pen ter hand te nemen? Overstelp als we zijn met informatie, verhalen en beelden moeten we het verhaal voor onszelf wel opnieuw vertellen: we laten een lijn meer naar voren komen, geven een bepaalde scène meer aandacht en laten een anekdote weg. Met muziek, schilderijen, verhalen en films construeert ieder voor zich een vijfde evangelie. (III/277-278)

Pilatus:

Postscriptum. *Vanmorgen zei ik tegen Claudia, die zoals je moet weten, zegt dat ze christen is, dat er nooit meer dan één generatie christenen zal zijn: zij die de opgestane Yechoua hebben gezien. Dit geloof zal met hen uitsterven: met de eerste generatie, als men de ogen dichtdrukt van de laatste bejaarde die zich de stem en het gezicht van de levende Yechoua nog herinnert.*

- *Ik zal dus nooit christen zijn, Claudia. Want ik heb niets gezien, ik heb alles gemist, ik ben te laat gekomen. Als ik zou willen geloven, moet ik eerst de getuigenis van anderen geloven.*
- *Misschien ben jij dat dan wel, de eerste christen? (II/239-240)*

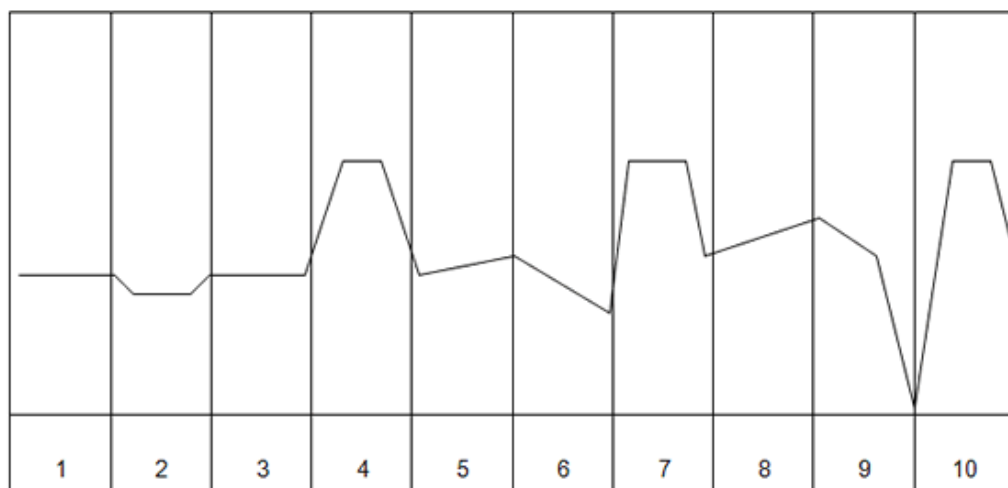
5. Evangelie en roman?

DEZE "HISTORISCHE ROMAN" IS ZOALS EEN BIOGRAFIE GEBASEERD OP HISTORISCH (OF EXEGETISCH) ONDERZOEK...

"In een interview met Charles Delhez noemt Schmitt zich een niet kerkgebonden gelovige. Het is echter opvallend dat hij een erg orthodoxe Jezus ten tonele voert." (Hugo Roeffaers)

Schmitt blijft trouw aan bijvoorbeeld het "10-stappen-verloop" van het Mattheüs-evangelie:

1. Mt 1 en 2: geboorteverhaal
2. Mt 3: doopsel in de Jordaan
3. Mt 4: woestijn (3 bekeringen : bezit, macht en waardering)
4. Mt 5 tot 7: bergrede (woord)
5. Mt. 8 en 9: wonderverhalen (daad)
6. Mt. 10 tot 16: groeiend meningsverschil met zijn leerlingen, het volk en de joodse leiders
7. Mt. 17, 1-13: de gedaanteverandering
8. Mt. 17, 14 tot 26, 46: naar Jeruzalem waar het conflict wordt opgedreven
9. Mt. 26, 47 en 27: de laatste dag
10. Mt. 28: een nieuw begin

Voor meer uitleg over de betekenis van deze 10 stappen:

<http://www.kuleuven.be/thomas/algemeen/actualiteit/lesimpulsen/bijbel/kieslowski/#bijbel>

...MAAR GEEFT ZOALS ELKE ROMAN MEER RUIMTE AAN DE VERBEELDINGSKRACHT...

Toch neemt Schmitt de vrijheid om het evangelie op zijn eigen manier te interpreteren...

6. De thema's van Caleidoscoop 6.

THEMA 1: ZINGEVING EN ZINBETROKKENHEID.

Eric-Emmanuel Schmitt:

Het personage Fabius, "de verwarring van het spirituele met het bovennatuurlijke, een mens, even middelmatig als eigentijds." (III/261)

Als hij (Yechoua) gezocht en later veroordeeld wordt door het sanhedrin, is hij, zoals alle mystici en vrije vogels, te grazen genomen door de openbare instantie, die geen andere uitspraken naast zich duldt. Elke kerk of moskee heeft van tijd tot tijd de voorvechters van meer vrijheid vervolgd, ketterij aangeklaagd en geen andere geluiden getolereerd, zeker niet als zij grote invloed hadden. (III/265)

FABIUS:

II	112-114 / 118-122 / 200-202 / 222 / 223-224
III	261 (zie ook citaat thema 1)

AUTOBIOGRAFISCHE ELEMENTEN:

I	57 (zie III/251-252) / 35-38 (zie III/245-253)
III	272-274 / 276-277 / 278

THEMA 2: OVER AGNOSTICISME, ATHEÏSME EN THEÏSME.

Eric-Emmanuel Schmitt:

Volgens de atheïstische fundamentalist zijn alle gelovigen imbecielen. En hij die nergens in geloof leeft in de waarheid. Het komt zelfs niet in hem op dat hij de ene overtuiging tegenover de andere plaatst, het ene geloof tegenover het andere. De enige intellectueel integere verstandhouding tegenover het bestaan van God of Christus is de uitspraak: 'Ik weet het niet.' Het agnosticisme moet voor iedereen de grondhouding blijven. (III/276)

DE FILOSOFISCHE BEWEGING 'VAN DE HONDEN':

II	116 / 186 / 188 / 214
III	264

CRATERIOS:

II	115-121 / 153-157 (zie ook citaat thema 4) / 187-188 / 214-216 / 236
III	264

EVOLUTIE VAN PILATUS:

II	176 / 184 / 186 / 198-199 / 202 / 212 / 213 / 214-216 / 216 / 218-219 / 220-221 (zie ook citaat thema 10) / 222-225 / 230-240 (zie ook citaat thema 8)
III	259-263 (zie ook citaat thema 6) / 268 / 270 / 272 / 276 (zie ook citaat thema 2)

THEMA 3: BEELDEN VAN GOD, GODEN EN HET GODDELIJKE.

Eric-Emmanuel Schmitt:

Incarnatie: Jezus wordt geboren en sterft als een mens. Het is de Opstanding die hem tot zoon van God maakt. (...)

Immers de historische Jezus lijkt me even noodzakelijk voor het christendom als Jezus, de zoon van God. Als God en mens tegen elkaar worden uitgespeeld, valt het christendom uiteen, want dat komt neer op het ontkennen van hetzij de menselijkheid, hetzij de goddelijkheid van Christus. (III/250-251)

GODSBEELD VAN YECHOUA:

I	10 / 14-15 / 16 / 24 / 37-38 / 41 / 44 / 46 / 48 / 52 / 57 / 60 / 72
II	154-156 / 181 / 219
III	245-248 / 250-251 (zie ook citaat thema 3) / 262 (zie ook citaat thema 7) / 269 / 270

THEMA 4: OVER DE DIALOOG TUSSEN RELIGIES EN LEVENSBESCHOUWINGEN.

Craterios:

Terwijl alle godsdiensten, en zelfs de filosofische systemen, zich als het erop aankomt nostalgisch richten op hun vroegere grondlegger, gaan zij vooruit, zij ontwikkelen zich! Ze plaatsen het geluk in de toekomst; ze verwachten het, hopen het, alsof de geschiedenis geen cirkelgang is, maar in beweging, een doelgerichte pijl... (II/156)

HET JODENDOM IN JEZUS' TIJD:

	I	II	III
Rabbi	12 / 13 / 15 / 17 / 18 / 23 / 25 / 26 / 27 / 52	82 / 83 / 113 / 137 / 143	
Farizeeën	48 / 49 / 64 / 66 / 67	82 / 83 / 84 / 95 / 179	
Schriftgeleerden	25 / 48 / 49 / 66	105 / 179 / 182 / 209	
Sadduceeën	66	82 / 83 / 84 / 95	
Essenen (Qumran)	30 / 32		
Zeloten	68	82 / 83 / 87 / 95 / 122	
Tollenaars	41		
Priesters	31 / 48 / 66	83 / 84 / 90 / 97 / 98 / 105 / 150 / 179 / 180 / 182 / 221 / 235 / 236	
Levieten	31		
Tempel	25 / 26 / 30 / 31 / 34 / 50 / 65 / 66 / 67 / 69	79 / 83 / 84 / 91 / 97 / 99 / 109 / 129 / 151 / 164 / 174 / 180 / 181 / 236	
Hogepriester		91 / 95 / 100 / 109 / 128 / 131 / 164 / 174	265
Sanhedrin	72 / 74	84 / 95 / 105 / 106 / 107 / 110 / 128 / 150 / 166 / 178 / 183 / 194 / 198 / 231 / 232	265
Synagoge	66		
Nicodemus	64	178 (e.v.) / 209 / 211 / 236	
Yoseph van Arimathea	64	105 / 129 / 130 / 182 / 189 / 194 / 203 (e.v.) / 208 (e.v.) / 236	
Kajafas		91 / 100 / 107 (e.v.) / 127 / 128 (e.v.) / 150 / 151 / 164 / 174 / 182 / 189 / 194 (e.v.) / 236	

Herodes (Antipas)	54 / 55	133 (e.v.) / 144 (e.v.) / 158 (Herodias; e.v.)	
-------------------	---------	---	--

THEMA 5: OVER GELOFSSTIJLEN EN GELOFSGROEI.

Yechoua:

Maar na enkele dagen, toen het vuil van de laatste weken van me afviel en de sobere levensstijl vat op me kreeg, werd ik weer het kind uit Nazareth: vol levensverwachting, liefde voor elk moment, eerbiedige bewondering voor alles wat bestaat. Ik voelde me beter maar ik was zeer teleurgesteld. Een groot mens bestond dus niet echt? Als je het vernis van de volwassenen eraf krabde, hield je alleen een kind over? De jaren voegden dus niets anders toe dan haar, een baard, zorgen, ruzies, verlokkingen, littekens, vermoeidheid en zondige begeerte? (I/35-36)

EVOLUTIE VAN YECHOUA:

I	8-11 / 12 / 13 / 14-17 / 22 / 23 / 26-35 / 35-39 (zie ook citaat thema 5) / 51-54 / 56-58 / 59 / 62-63 / 64 / 65 / 70 / 76
III	246-248 / 258

THEMA 6: GELOOF EN WETENSCHAP.

Eric-Emmanuel Schmitt:

*Als de rationele hypotheses zijn uitgeput, ziet Pilatus zich geconfronteerd met een mysterie. Wat is een MYSTERIE? Iets heel anders dan een PROBLEEM of een VRAAGSTUK.(...)
Een MYSTERIE is een probleem, dat het rationele kader uit zijn voegen licht, dat zelfs de manier van vragen stellen ondermijnt, en de rationaliteit uitput. (...)
Pilatus eindigt zijn onderzoek op de drempel van het mysterie. Anders dan Claudia gelooft hij nog niet. Hij blijft een intellectueel, die weigert voor het geloof te zwichten. Toch is hij voorgoed veranderd, want hij geeft toe dat er in de geschiedenis van Jezus iets is dat hem ontgaat... Hij is opgehouden te willen begrijpen wat onbegrijpelijk is, hij legt de wapens van de rede neer...
Misschien zal hij eens geloven... (p. 261-263)*

PILATUS/CLAUDIA:

II	86 / 90 / 120 / 124 / 185 / 199
III	260 / 263

WETENSCHAP-GELOOF:

II	96-97 / 144 (zie ook III/278-279) / 153 / 176 / 184 / 186 (zie ook II/213) / 194 / 213 / 214-216 / 233-238
III	261-263 (zie ook citaat thema 6) / 265 / 268 / 275 / 276

GELIJKENISSEN YECHOUA-PILATUS:

I	II	III
65	97-98	259
8-11	168	
	120-121	
	141	
35	142 / 213	
Lc 7,36-50	219	

THEMA 7: OVER DE BETEKENIS VAN MENS EN WERELD.

Eric-Emmanuel Schmitt:

De twee pijlers van het christendom zijn twee mysteries: de Menswording en de Opstanding. Zij zetten het denken op een verkeerd spoor: een God die mens wordt, na de dood terugkeren in het leven. Ik begrijp dat een rationeel denkend mens zich van het christendom afwendt... (III/262)

WONDEREN:

I	45-47 / 55-57 / 59 / 60-61 / 69-72
II	85-86
III	246 / 253

THEMA 8: OVER JEZUSBEELDEN.

Zie 4... over de aardse Jezus, de Jezus van de geschiedenis en de Christus van het geloof.

PEDAGOGIE VAN DE VRIJHEID:

I	39 / 52-53
II	221 / 234 / 237 / 238
III	247-248

BENAMINGEN VOOR YECHOUA:

	I	II	III
Wijze/Filosoof	23	157 / 170 / 187 / 214 / 221	246 / 252 / 253
Magiër	46	81 / 83 / 84 / 85 / 86 / 87 / 88 / 90 / 91 / 93 / 94 / 95 / 97 / 98 / 103 / 105 / 110 / 123 / 129 / 130 / 167 / 197	246 / 253
Rabbi	42 / 52	82 / 83 / 113 / 137 / 143	
Messias	31 / 53 / 54	149 / 160 / 179 / 180 / 181 / 182 / 183 / 195 / 198 / 211 / 216	247 / 248 / 256 / 257 / 258
Zoon van God	52 / 57 / 61 / ... (spreekt God aan als Vader)	111 / 152 / 216 / 219 / 222 / 237	246 / 250 / 251 / 275
Profeet	52 / 64	149 / 179 / 181	
Koning	55 / 59	119 / 123 / 151 / 162 / 182 / 223 / 232 / 233	
Christus	32 / 53 / 58 / 61	222 / 238	258 / 259 / 260 / 265 / 269 / 276 / 278
Lam Gods	33	113 / 181 / 182	
Uitverkoren/door God gezonden	33 / 39	163 / 180 / 236	
Nazarener/Galileeër	49	127 / 162 / 178 / 194 / 195 / 197 / 198 / 204 / 206 / 207 / 208 / 216	
Ichthus		222 / 238 (zie ook citaat thema 9)	

THEMA 9: CHRISTELIJKE GEMEENSCHAPPEN IN HEDENDAAGS LICHT.

Pilatus:

Als we halt hielden, was het me al vaker opgevallen dat er vissen in het zand waren getekend. Aanvankelijk schonk ik er geen aandacht aan, tot ik ontdekte dat die tekening systematisch herhaald werd, ook als een mozaïek van steentjes of schelpjes, en ik begon te vermoeden dat het om een teken ging.

Ik verborg zo veel mogelijk mijn Romeins accent en vroeg aan een vrouw die zo'n vis aan een ketting om haar hals droeg, wat dat betekende.

- *Wat? Weet je dat niet? Dat is het teken van Yechoua. 'Vis' is in het Grieks 'ΙΧΘΥΣ' en dat zijn de beginletters van de uitspraak: 'Yechoua Christus, de zoon van God, redder.' Wij gebruiken het als een teken van verbondenheid en herkenning. (II/222)*

PROFETIE-TRADITIE:

I	32 / 34 / 54 / 59 (zie Jes. 35,5-6;42,7;26,19;61,1) / 62-63 / 66-67
II	149 / 160 / 179-183 / 198 / 228 / 239-240 (zie ook III/269; zie ook citaat thema 8)
III	247 / 269-270

THEMA 10: VOORSTELLINGEN EN VOORSPELLINGEN ROND HET EINDE.

Pilatus:

Ik begin eindelijk te begrijpen wat ze onder het Goede Nieuws verstaan. Ze geloven dat er een nieuwe wereld aanbreekt, het Koninkrijk waar Yechoua over sprak. (...)

Het gaat in feite om een Koninkrijk dat even concreet is als abstract: deze wereld maar anders door het woord van God. Uiterlijk hetzelfde, maar innerlijk herboren: vergeven van liefde. Elke mens zal zichzelf veranderen. Dit Koninkrijk komt, zodra de mensen daarvoor kiezen. Als het zaad in slechte aarde valt, verdroogt en sterft het. Als het echter in goede aarde valt, groeit het en draagt het vrucht. Het woord van Yechoua betekent pas iets als mensen er ontvankelijk voor zijn. Zijn boodschap verwerkelijkt zich alleen in mensen die echt willen liefhebben. (II/220-221)

HET RIJK VAN GOD:

I	16 / 17 / 32 / 60 / 63 / 64 / 68
II	124 / 156 (zie ook citaat thema 4) / 175 / 179-182 / 214 / 220-221 (zie ook citaat thema 10) / 232-233

THEMA 11: OVER DE RELATIE TUSSEN GELOOF EN POLITIEK, TUSSEN KERK EN STAAT.

Yechoua:

Ik zou geen politiek leider van mensen zijn, maar een gids voor de ziel. Ik wilde de wereld wel veranderen, radicaal zelfs, maar niet langs de weg waar zij mij toe wilden dwingen. Ik leidde geen politieke omwenteling aan het hoofd van armen, halfzachten, marginalen en vrouwen om Palestina aan te vallen en de rollen om te keren: alle macht, eer en rijkdom aan hen. Als anderen zich daarmee bezig wilden houden: mijn zegen hadden ze. De enige omwenteling waar ik toe opriep, was een innerlijke. Ik had geen enkele politieke ambitie: de wereld van Caesar, Pilatus, de bankiers en het bedrijfsleven. Mijn grootste ambitie gold het innerlijk. (I/59)

GELOOF-POLITIEK:

I	54-55 / 59 (zie ook citaat thema 11) / 68
II	83 / 182 / 233

HOUDING TEGENOVER DE WET:

I	12 / 14-15 / 18 / 28-29 / 30 / 48 / 49-51 / 66-67
II	188 / 197-198

THEMA 12: (ANDERS)GLOBALISEREN.

Pilatus:

In de zaak van Yechoua was hij (Kajafas) voldoende politicus om even bang te zijn voor de magiër als voor mijn reactie. Hij vreesde dat de populariteit van Yechoua mij verontrustte en ik mijn optreden zou verharden, dus voor zichzelf vreesde hij een religieus schisma en voor mij een revolte. Tijdens het proces werd heel duidelijk dat hij de openbare orde veilig wilde stellen: 'Het is beter dat één mens sterft in plaats van een heel volk en dat daarmee de natie ten onder gaat.' (II/129)

(ANDERS)GLOBALISEREN:

II	84 / 89 / 120 / 122 / 129 (zie ook citaat thema 12) / 133 (zie ook II/135) / 139 / 147 / 148 / 153 / 174 / 196 / 200 / 231 / 233-235
III	264-265

7. Nabeschuwing.

De dwaling van Pilatus

*Hij zag slechts Jezus, zag
niet degenen
die zouden vertellen,
van millennium tot millennium.*

(Reiner Kunze)